

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
Konservacja polichromii ściennej
Kościoł parafialny p.w. św. Trójcy
w WYSZOGRODZIE

Opracowała:
mgr Anna Koszarska – Konserwator Dziel Sztuki
32-020 Wieliczka, ul. Wygoda 37
email: a.koszarska@wp.pl
tel. 692 733 032

mgr Anna Koszarska
Konserwator Dziel Sztuki
ul. Wygoda 37, 32-020 Wieliczka

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w WARSZAWIE

DELEGATURA W PŁOCKU

00-400 Płock, ul. Złota 13A
tel. 262 76 71, fax 262 75 79

00-400 Płock, ul. Złota 13A
tel. 262 76 71, fax 262 75 79

DELEGATURA W PŁOCKU
w WARSZAWIE

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW

nr 476/2021
z dnia 18 października 2021 r.
DP 9042 z 2021
Wieliczka 2021

Z up. Mazowieckiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków
Jolanta Sierogowska
Kierownik Delegatury w Płocku

**KARTA IDENTYFIKACYJNA OBIEKTU
I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ**

Rodzaj obiektu: Kościół p.w. św. Trójcy w Wyszogrodzie powstały w latach 1779-1786 wg projektu gdańskiego architekta Samuela Fischera. Malowidła ścienne we wnętrzu kościoła obejmujące sklepienie oraz ściany nawy i prezbiterium.

Czas powstania: 1908 rok

Autor: Leon Zdziarski (ur. 10 IV 1868r., zm. 6 II 1937r.)

Material i technika:

Ściany murowane z cegły, na kamiennej podmurówce, tynki wapienno-piaskowe, nawarstwienia malarskie w różnych technikach. Malowidła z 1908 roku: nawa – technika wapienno-kazeinowa, prezbiterium – malowidła olejne.

Rodzaj prac:

Odsłanianie i pełna konserwacja techniczna i estetyczna malowideł z 1908 roku autorstwa Leona Zdziarskiego.

Właściciel:

Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Trójcy
09-450 Wyszogród, ul. Rębowska 41

Autor opracowania:

mgr Anna Koszarska – Konserwator Dziel Sztuki
32-020 Wieliczka, ul. Wygoda 37
tel. 692 733 032, email: a.koszarska@wp.pl

HISTORIA OBIEKTU

Powstanie pierwszego kościoła (zapewne kaplicy) datowane jest na koniec XI wieku (poświadczone zostało w 1320r.). Kolejny kościół drewniany istniał około połowy wieku XIVgo. Zapewne późniejszy, usytuowany w pobliżu Wisły konsekrowany był w roku 1555 lub 1557 przez biskupa plockiego Andrzeja Noskowskiego. Obsuwający się brzeg Wisły spowodował zniszczenie świątyni w 1726 roku i konsekwencji zmianę miejsca lokalizacji kolejnego, nowego kościoła (w dalszej odległości od rzeki) postawionego w 1740 roku. Ten również uległ zniszczeniu podczas pożaru miasta w 1773r. Obecny kościół budowany był w latach 1779-1786 według projektu gdańskiego architekta Samuela Fischera. Nowa świątynia konsekrowana była zapewne w 1800 roku i zmieniono jej wezwanie ze świętego Jakuba na Świętą Trójcę, tak jak ma to miejsce w dniu dzisiejszym.

Ukończenie budowy wież kościelnych i pełne wyposażenie wnętrza miało miejsce dopiero po 1819r. W 1837r. wieże dodatkowo zostały nadbudowane, a cały kościół odnowiono. W drugiej połowie XIX wieku przebudowano ołtarz główny z wykorzystaniem starszych elementów. W 1942r. hitlerowcy zamknęli świątynię i zamienili ją na magazyn zbożowy. Kolejne remonty miały miejsce w latach 1946, 1978-1979, kiedy to przeprowadzono generalny remont świątyni (zostało założone nowe, miedziane pokrycie dachu oraz zmodernizowano wnętrze). W 1998 roku na wieżach kościoła zawieszono zostały trzy nowe dzwony.

Kościół usytuowany jest w centralnej części miasta, za wysokim, murowanym ogrodzeniem okalającym cmentarz kościelny. Skierowany jest fasadą do ulicy Rębowskiej, prezbiterium zwrócony w stronę zachodnią. Na terenie kościelnego cmentarza (brak zachowanych nagrobków) w północno-wschodnim narożniku działki znajduje się również rozplanowana na rzucie prostokąta wąskofrontowa kaplica nakryta dachem dwuspadowym z szerokim naczółkiem od strony południowej.

Kościół wymurowany został z cegły, ze ścianami obustronnie otynkowanymi, na kamiennej podmurówce z wmurowanym w ścianę północną kamieniem młyńskim. Rozplanowany jest na rzucie prostokąta, salowy, z prezbiterium wydzielonym we wnętrzu jedynie niskimi ścianami zakrystii i kruchty (na planie prostokąta). We wschodnie przesłko kościoła wpisane dwie wieże rozplanowane na rzucie kwadratu. Dominujący korpus nawowy posiada zwartą bryłę, nakryty został dwuspadowym dachem pokrytym blachą, na wieżach znajdują się daszki namiotowe, o wypukłych połaciach. Urozmaicenie sylwety kościoła stanowią strome, symetryczne wieże, tej samej wysokości co nawa. Wnętrze nakryte zostało pięcioma przesłami sklepienia kolebkowo-krzyżowego na gurtach. Ściany rozczłonkowane są wysokimi wnękami zamkniętymi półkoliście. Na przyściennych filarach rozdzielających wnęki usytuowane są pilastry wspierające spływy sklepienia. Elewacje zewnętrzne opięte zostały uproszczonymi pilastrami wspierającymi profilowane gzymsy.

Wyposażenie wnętrza kościoła jest głównie późnobarokowe (2 poł. XVIIIw.) lub neobarokowe.

Polichromia ścienna z 1908r.

Występowała na całej powierzchni ścian i sklepienia, na co wskazują zachowane fotografie archiwalne (fot. nr) z lat 60-tych XX wieku. Obecnie zachowane są malowidła na sklepieniu, a ich pozostała część jest w większości przemalowana. Celem przeprowadzonych badań jest poszukiwanie malowideł znajdujących się pod warstwą przemalowań.

Polichromia ta wykonana jest farbami mineralnymi na spoiwie wapienno-kazeinowym. W lunetach znajduje się 10 obrazów w stylu późnego baroku ilustrującego sceny z Pisma Świętego Nowego Testamentu.

Na ścianie północnej poczynając od prezbiterium widzimy na lunetach następujące obrazy:

1. „Ostatnia wieczerza”

Za długim nakrytym stołem siedzą Apostołowie i centralnie przedstawiony Chrystus. Na stole znajdują się symbole Eucharystii. Ponad postacią Pana Jezusa namalowane jest szerokie półkoliste okno Wieczernika, na podłodze zaś biało-seledynowa mozaika. Polichromię okala kartuszowa, roślinna rama.

2. „Wjazd Pana Jezusa do Jerozolimy”

Chrystus na osiołku kieruje się w stronę bramy miasta Jerozolimy. Osiołek stąpa po rozłożonych szatach. W tle obrazu grupa postaci towarzyszących Chrystusowi w tryumfalnym wjeździe.

3. „Chrystus wskrzeszający Łazarza”

Z grobu wylania się biała postać wychodzącego Łazarza, którego Pan Jezus wskrzesza z martwych. Obok grobu stoi grupa kobiet. W tle obrazu pagórkowaty pejzaż z pionową ścianą skalną.

4. „Cud uciszenia burzy na morzu przez Pana Jezusa”

Na spienionych falach ukazana jest przechylona łódź z zadartym dziobem. Na dziobie łódź stoi Pan Jezus w rozwianej szacie i z uniesionymi ku niebu rękami. Apostołowie patrzą na Chrystusa i kierują ku niemu błagalne gesty o ratunek. Łódź ma strzaskany maszt i rozdarty żagiel.

5. „Chrystus goszczący w domu Marii i Marty”

Pan Jezus siedzi przy nakrytym stole i podniesioną prawą ręką wskazuje na Martę, która ubrana w czerwono-niebieskie szaty stoi w drzwiach z wiklinowym koszem pełnym jedzenia. Maria ubrana jest w powłóczystą kremową szatę i niebieski płaszcz. Siedzi u stóp Chrystusa wpatrzona w jego twarz, w skupieniu słuchająca jego stóp.

6. „Boże Narodzenie”

W atmosferze nocy przedstawiona jest Święta Rodzina z Dzieciątkiem Jezus w otoczeniu pasterzy. W górnej części malowidła jasno świecąca gwiazda betlejemska.

7. „Dwunastoletni Jezus w świątyni Jerozolimskiej”

Pan Jezus siedzi na ozdobnym tronie przykrytym półkolistym baldachimem. Po obu stronach Chrystusa postacie uczonych w gestach żywej rozmowy.

8. „Chrzest Pana Jezusa w rzece Jordan”

Postać klęczącego św. Jana Chrzciciela trzymającego krzyż. Chrystus stoi w wodzie Jordanu i przyjmuje chrzest. Nad głową Chrystusa postać gołębiczy Ducha Świętego.

9. „Cud w Kanie Galilejskiej”

Za nakrytym i zastawionym stołem siedzą nowożeńcy i zaproszeni goście. Po drugiej stronie na drewnianej ławie siedzi Pan Jezus, obok niego w głębi postać Marii. Wszyscy patrzą na stojącego służącego nalewającego wodę do dzbanów. Na galerijce rozbawione sylwetki weselników.

10. „Rozmnożenie chleba i nakarmienie rzesz ludzi pięcioma chlebami i dwoma rybami”

W środkowej części obrazu postać Chrystusa w otoczeniu Apostołów. Dwaj młodzieńcy przynoszą Panu Jezusowi chleb i ryby.

Na łukach i pozostałych wolnych przestrzeniach występuje dekoracja roślinna. Polichromia w tonacjach pastelowych, delikatnych różach, błękitach i żółciach.

W 2020 roku w kościele wykonano remont ścian zewnętrznych wraz z osuszeniem murów.

W 2021 roku remont ścian w dolnych partiach (na wys. 1,5 m) i ich osuszenie wewnątrz kościoła.

W 2021 roku przeprowadzono badania terenowe konserwatorskie ukierunkowane na poszukiwanie dekoracji malarskich oraz rozeznanie budowy stratygraficznej ścian. Badania te potwierdziły istnienie polichromii ściennej z 1908r. na ścianach nawy i prezbiterium kościoła.

STAN ZACHOWANIA MALOWIDEŁ

Stan zachowania malowideł jest bardzo zróżnicowany. Największe zniszczenia spowodowane zostały naprawami i remontem wnętrza na przestrzeni lat. W czasie kolejnych remontów, a także napraw instalacji elektrycznej naruszono strukturę wcześniejszych warstw technologicznych. Działania te spowodowały uszkodzenia mechaniczne zarówno tynków, jak i warstwy malarskiej.

Na sklepieniu malowidła zostały przemaalowane „po formie” w obrębie gładkich płaszczyzn, linii i pasów na łukach. Wydaje się, że sceny figuralne w medalionach pozostały nienaruszone, jednak ocena stanu ich zachowania możliwa będzie w trakcie prowadzenia prac konserwatorskich. Malowidła na sklepieniu są bardzo pociemniałe i zaplamione.

Przeprowadzone badania konserwatorskie ujawniły istnienie polichromii na ścianach nawy i prezbiterium. Są one kilkakrotnie przemaalowane farbami emulsyjnymi. Jest to warstwa malarska jednorodna historycznie z zachowaną warstwą na sklepieniu. Przemalowanie grubą warstwą emulsji spowodowało ogromną destrukcję warstwy z 1908 roku na ścianach nawy. Warstwa malarska historyczna wykonana techniką wapienno-kazeinową została „ściągnięta” przez mocniejszą emulsję i uszkodzona. Jednak w wykonanych odkrywkach ukazuje się rysunek zachowanych dekoracji patronowych wskazujących na istnienie w/w polichromii i możliwości przeprowadzenia prac konserwatorskich oraz przywrócenia jej walorów pierwotnych.

Podczas przeprowadzonych badań odkryto malowidła na ścianach prezbiterium. Jest to malowidło olejne prawdopodobnie przedstawiające sceny religijne. Po wstępnych informacjach uzyskanych z obserwacji w odsłoniętych odkrywkach warstwa malarska jest w dobrym stanie zachowania. Możliwość właściwej oceny stanu zachowania tych malowideł możliwa będzie do oceny w trakcie prac konserwatorskich.

Dolne partie ścian we wnętrzu kościoła zostały skute do wys. ok. 1,5m w celu osuszenia murów. Obecnie dolne partie ścian w nawie kościoła przykryte są zaprawą i wymagają wykonania rekonstrukcji polichromii.

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w Warszawie
DELEGATURA W PŁOCKU
09-400 Płock, ul. Zduńska 13A
tel. 262 75 71, fax 262 75 58

WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKICH

Na podstawie wykonanych badań stratygraficznych warstw malarskich stwierdza się konieczność przeprowadzenia konserwacji technicznej i estetycznej polichromii we wnętrzu kościoła. Prace obejmują w założeniu powierzchnie sklepienia, ścian nawy oraz prezbiterium. Odbiór estetyczny i historyczny malowideł jest całkowicie zaburzony. Niezbędne jest przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu zabezpieczenie obiektu przed dalszą degradacją oraz przywrócenie pierwotnej świetności obiektu.

Badania konserwatorskie wykazały obecność zachowanej polichromii z 1908 roku autorstwa Leona Zdziarskiego (ur. 10.04.1868r. – zm. 06.02.1937r.), malarza specjalizującego się w malarstwie ściennym o tematyce religijnej – ucznia Wojciecha Gersona. Polichromia ta pokrywa całe wnętrze kościoła. Odsłonięcie jej spowoduje, że wnętrze świątyni uzyska blask, a także jednorodność historyczną dekoracji malarskich.

Prace proponuje się rozpocząć od rozpoznania stopnia degradacji tynku oraz określenia ewentualnych odspojień tynku od podłoża. Całkowicie zdeintegrowany tynk należy usunąć od wątku muru, cegłę oczyścić, a fugi podkuć na głębokość ok. 3 cm. Tynk należy skuć z nadmiarem (margines 20 cm) poza granice zasolenia, aby zapobiec pojawieniu się wysoleń w nowym tynku.

Powierzchnie malowideł należy oczyścić z powierzchniowych zabrudzeń na sucho przez omiecenie pędzlami oraz przy użyciu syntetycznej gumy „chlebowej”. Osypującą się warstwę malarską należy utwalić przed oczyszczeniem fiksatywą akrylową w rozpuszczalniku organicznym. Impregnat można nanieść metodą natrysku lub powlekania pędzlem przez bibułkę japońską – w tym wypadku stosując Klucel G.

Zakłada się usunięcie wszystkich warstw przemalowań i retuszy metodą chemiczną i mechaniczną (zeskrobanie szpachlą, zmycie wodą z detergentem lub preparatem do usuwania powłok farb dyspersyjnych syntetycznych np. AGE Remmers).

Odspajające się partie tynków od podłoża wzmocnione zostaną i sklejone zastrzykami (preparat na bazie wapna Ledan TB1 lub Malta 6001 Bresciani). Warstwy zaprawy zostaną odsolone przy pomocy kompresów z ligniny nasączonej wodą destylowaną.

Powierzchnie malowidła zaatakowane przez mikroorganizmy należy zdezynfekować stosownymi środkami firmowymi np. środkiem Preventol.

Warstwy zaprawy zostaną uzupełnione zaprawą wapienno-piaskową naśladowczo do faktury powierzchni tynków oryginalnych.

Proponuje się wykonanie retuszy i rekonstrukcji scalających. Brakujące partie malowideł należy zrekonstruować wg zachowanego oryginału kolorem lokalnym.

W myśl ustawy „O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” Dz. U. nr 23 VII 2003r. Nr 162 poz. 1568. Z nowelizacją z dn. 24 II 2006r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie ustawy o samorządzie województwa (Dz. U. z 2006r. Nr 126 poz. 875) i z tego tytułu jest on objęty opieką prawną, a wszelkie wobec niego przedsięwzięte działania odbywać się mają za zezwoleniem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Działania dodatkowe wynikłe w trakcie prac konserwatorskich, a nieujęte w niniejszym programie powinny być rozstrzygnięte w wyniku zwołania komisji konserwatorskiej po uprzednim powiadomieniu odpowiednich Urzędów Konserwatorskich.

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w Warszawie
DELEGATURA W PŁOCKU
09-400 Płock, ul. Żurowska 13A
tel. 247 21 21, 247 21 42

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Zabezpieczenie osłabionych fragmentów – bibułka japońska, opaski
2. Oczyszczenie malowideł z lotnych zabrudzeń – pędzle, gumka chlebową syntetyczną
3. Utrwalenie osypującej się warstwy malarskiej – 3% Paraloid B72.
4. Podklejenie łuszczącej się warstwy malarskiej wraz z zaprawą – Primal AC33.
5. Oczyszczenie spudrowanej warstwy malarskiej – Klucel G przez bibułkę japońską (zabrudzenia przechodzą na powierzchnię bibułki, a Klucel G penetruje i utrwala warstwę malarską)
6. Usunięcie przemałowań (zeskrobanie szpachlą, zmycie wodą z detergentem lub preparatami do usuwania powłok farb dyspersyjnych syntetycznych np. AGE Remmers)
7. Skucie rozsypujących się, zasolonych tynków. Wątek należy starannie doczyścić, a spoiny podkuć na głębokość 3 cm. Tynk musi być usunięty poza granice wysoleń z marginesem 20 cm.
8. Wzmocnienie tynku o osłabionej strukturze preparatem KSE-100 (Remmers) metodą powlekania
9. Dezynfekcja odsłoniętego wątku ceglanego środkiem Adolit M flüssig firmy Remmers
10. Dezynfekcja powierzchni zaatakowanych przez mikroorganizmy środkiem grzybobójczym Preventol ON extra lub Lichenicida 264 (dystrybucja Kremer – preparaty rozpuszczalne w alkoholu)
11. Usunięcie wtórnych nawarstwień, kitów, łat, gwoździ itp. (mechanicznie)
12. Podklejenie odspojonych tynków – konsolidacja z podłożem – wykonanie zastrzyków – preparat na bazie wapna Ledan TBI lub Malta 6001 firmy Bresciani
13. Uzupelnienie ubytków tynku tradycyjną zaprawą wapienno-piaskową z opracowaniem powierzchni naśladowczo względem oryginału
14. Uzupelnienie drobnych ubytków zaprawy firmową szpachlówką Modostuc (Plasvero International)
15. Położenie pobiał na nowo położonych wypełnieniach tynku
16. Wykonanie retuszy i rekonstrukcji poprzez scalenie kolorystyczne warstwy malarskiej w sposób imitacyjny (farby sporządzone z pigmentów historycznych i Paraloidu B82)
17. Pomalowanie monochromatycznych płaszczyzn farbą do wnętrza (np. KABE Perfekta) z wykończeniem laserunkowym farbą o spoiwie z Primału AC33 lub dyspersji K9 naniesionym topowaniem
18. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej opisowej i fotograficznej

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w Warszawie
DELEGATURA W PŁOCKU
09-400 Płock, ul. Żołnierska 13A
tel. 243 78 78 fax 243 78 78